

Konferencja „Origines et mutationes 2” Exchange and power around the Baltic Sea Region up to Industrial Age, Pruszcz Gdański, 3–5 IX 2015

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2015.053>

W dniach 3–5 IX 2015 roku na terenie Międzynarodowego Bałtyckiego Parku Kulturowego Faktoria w Pruszczu Gdańskim odbyła się druga edycja konferencji „Origines et mutationes 2”. Została ona zorganizowana przez Wydziały: Historyczny oraz Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego i Towarzystwo Naukowe „Pruthenia” przy wsparciu burmistrza Pruszcza Gdańskiego, Janusza Wróbla. Obradom patronował rektor Uniwersytetu Gdańskiego prof. Bernard Lammek oraz władze samorządowe i wojewódzkie. W czasie konferencji ogłoszono 26 referatów, których autorzy odnosili się do tegorocznego hasła przewodniego konferencji „exchange and power” (wymiana i władza).

Konferencję otworzyły powitania wygłoszone przez prorektora Uniwersytetu Gdańskiego, prof. UG Józefa A. Włodarskiego oraz przedstawicieli samorządu, burmistrza Pruszcza Gdańskiego Janusza Wróbla oraz starosty gdańskiego Stefana Skoniecznego. Szczególnie podkreślali oni, że w organizację wydarzenia udało się włączyć wiele instytucji, a także zaprosić do udziału w niej badaczy nie tylko z Polski, ale również z Niemiec, Skandynawii, Litwy i Wielkiej Brytanii.

Pierwszy panel był poświęcony architekturze oraz historii sztuki. Wyniki swoich badań przedstawiło w nim czterech referentów. W pierwszym z nich niezależny duński badacz Jan Eskildsen, zajmujący się historią architektury sakralnej w Skandynawii, wysunął tezę o możliwych wpływach wschodniego chrześcijaństwa, a także Bolesława Krzywoustego na architekturę sakralną w Skandynawii. Referent wskazał, że na powstanie znajdujących się na terenie Danii 34 kościołów rotundowych wpływ mógł mieć władca Polski, tzw. Kalmar Leding w 1123 roku (tzw. krucjata kalmarska, opisana przez Snorre Stulusona)

Kolejny zaprezentował wyniki swoich badań Artur Karpacz z Uniwersytetu Jagiellońskiego. W referacie „Power of Gothic Architecture in early modern period. Łazany parish church case study” autor zastanawiał się, czy fundowane jeszcze w XVII wieku kościoły w stylu gotyckim wskazują na odnowienie się tego stylu, czy też są kolejnym etapem w jego rozwoju. Zaprezentowany przez Krzysztofa Wrońskiego z Uniwersytetu Gdańskiego referat „Swobnica, Pomeranian Dukes’ concern. The role of the St. John’s Order’s castle in the light of written sources and existing architecture” pokazał, jaką rolę na pograniczu Pomorza i Nowej Marchii odgrywał joannicki zamek w Swobnicy. Badacz pokazał, odwołując się zarówno do źródeł pisanych, jak i badań terenowych, ewolucję swobnickiej warowni od siedziby zakonnej po nowożytny pałac. Ostatnie wystąpienie w tej sesji wygłosiła reprezentująca Uniwersytet w Uppsali Ingela Wahlberg, której referat „The so-called Queen Christina canopy, a Jagiellonian heritage in Sweden?” odnosił się do znajdującego się w zbiorach królewskich w Sztokholmie baldachimu, który jak się przypuszcza, przybył do Szwecji wraz z Katarzyną Jagiellonką, kiedy poślubiła ona Jana III Wazę. Omówiona została tu zarówno ikonografia, jak i wykorzystane techniki haftu.

Popołudniowe sekcje otworzył referat Jakuba Rogulskiego z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który odwołując się przede wszystkim do pieczęci, herbów i tytułów, omówił sposoby manifestowania władzy książąt litewskich w czasach późnego średniowiecza. Kolejnym referentem był przedstawiciel Uniwersytetu Gdańskiego, Grzegorz Płotka, który w wystąpieniu zatytułowanym „I confirm so I rule – confirmation of privileges as a political proclamation of power” przedstawił rolę zatwierdzania dokumentów i przywilejów jako manifestacji władzy przez władców Pomorza

w XIII wieku, a także ich funkcję polityczną. Szczególnie dokładnie referent omówił nadania dla klasztorów w Eldenie i Oliwie, przykłady walki o spadek po Mściwoju II. Reprezentujący Uniwersytet w Kłajpedzie Egidijus Miltakis wygłosił referat „The Bishops, Chronicles and Historians: The Image of Political Power and Spiritual Authority of the Prussian Bishops in the Works of the Prussian Historians of the 15th–16th Centuries”, w którym analizował wizerunek władzy politycznej, jak i duchowej pruskich biskupów w pracach nowożytnych historyków.

Czwarta sesja pierwszego dnia obrad została poświęcona zagadnieniom historii religii i Kościoła. Referatem pt. „The Sanctity of Power or The Power of Sanctity. The Place of Saint Rulers in the Baltic Nations' Collective Memory in the Middle Ages” otworzył ją Piotr Kołpak z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor poddał analizie miejsce i rolę świętych władców w krajach nadbałtyckich, skupiając się przede wszystkim na budowaniu tożsamości i pamięci zbiorowej dla poszczególnych nacji. Następnie Marius Scavinskas z Uniwersytetu w Kłajpedzie omówił problem „punktowej” chrystianizacji, a w szczególności rolę lokalnego możnowładztwa w rozprzestrzenianiu się chrześcijaństwa wśród Bałtów. Dzięki ich patronatowi powstawały pierwsze parafie, pokrywające się z granicami ziem należących do możnych, które stawały się ośrodkami odpowiedzialnymi zarówno za umacnianie, jak i rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa. Panel zakończył referat „Saint Olaf and the Baltic” wygłoszony przez Karla Alvestada z Uniwersytetu w Winchester. Omówione zostały wzmianki źródłowe dotyczące kultu św. Olafa znajdujące się w średniowiecznej literaturze nordyckiej, poszczególne etapy rozprzestrzeniania się kultu świętego, od Skandynawii poprzez południowe wybrzeża Bałtyku aż do Nowogrodu.

Pierwszy, intensywny dzień obrad zamknął panel, w którym zaprezentowało się dwóch badaczy. Karolina Belina z Uniwersytetu w Tybindze wygłosiła referat „Matriculation book (register of the pupils) of the Gymnasium in Stettin/Szczecin as an example of cultural transfer in the Baltic Sea Region in the Early Modern Period”, w którym omówiła na przykładzie metryki szczecińskiego Pedagogium problem „peregrinatio academica” jako jednego z aspektów nowożytnej edukacji. W wystąpieniu szczególnie mocno została podkreślona rola szczecińskiej szkoły, przede wszystkim jako kuźni kadr urzędniczych, pedagogicznych i duszpaster-

skich oraz miejsca, gdzie kształcili się protestanci z nie tylko z Pomorza czy Rzeczypospolitej, ale także z Europy Środkowo-Wschodniej. Ostatni tego dnia wyniki swoich badań zaprezentował pracownik Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku, Maciej Flis. Jego wystąpienie „Seeleute und Mulcher Hunden – miscellaneous from documentary of Polish Navy Commission in 17th century” przybliżyło słuchaczom problemy, z jakimi stykały się załogi statków handlowych i okrętów wojennych stacjonujące w Gdańsku. Poruszono zarówno problemy zaopatrzenia, opieki nad chorymi, pochówków, jak i także rozrywek, przestępstw i katalogu kar, a także nagród za dobre sprawowanie.

Drugi dzień obrad otworzyły sesje odnoszące się do pojęć „wymiana i władza” w zakresie historii gospodarczej. Dwaj pierwsi referenci, Dainius Elertas (Uniwersytet w Kłajpedzie) i Andrzej Gierszewski (Uniwersytet Gdański) omówili problem funkcjonowania karczm na terenie państwa krzyżackiego. Pierwszy prelegent, w wystąpieniu zatytułowanym „Roads and development of inns network in the North of Prussia in 1440–1540”, omówił powstawanie sieci karczem przede wszystkim w okolicach Zalewu Kurońskiego. Wskazano tu także rolę, jaką w powstawaniu tej sieci miały drogi oraz szlaki wodne. Z kolei Andrzej Gierszewski, którego referat „An inn as institution in frames of the governance of the Teutonic Knights (13–16 cent.). A case study of the Curonian Lagoon area” wskazał na karczmy jako istotny element budowania władzy przez zakon krzyżacki na terenach, gdzie nie było jeszcze rozwinięte osadnictwo wiejskie. Badacz szczególnie skupił się na relacjach między karczmarzami a Krzyżakami, którzy przekazywali część swoich uprawnień i kompetencji, w zamian za co czerpali korzyści nie tylko materialne. Autor omówił, w jaki sposób obie strony realizowały swoje cele – przede wszystkim gospodarcze – za pomocą karczem.

Kolejny referat w tym panelu został wygłoszony przez Rafała Kubickiego, który był także opiekunem naukowym konferencji. Wystąpienie zatytułowane „Windmills in the State of Teutonic Order in Prussia 14th – first Half of 15th Century” przybliżyło słuchaczom rolę wiatraków w gospodarce państwa zakonu krzyżackiego. Odgrywały one jedynie rolę pomocniczą wobec młynów wodnych i w okresie średniowiecza służyły do przemiału zboża i słodu, natomiast dopiero w późniejszym okresie zaczęto wykorzystywać je jako napęd urządzeń odwadniających. Szczególnie została

podkreślona rola władzy w funkcjonowaniu młynów, zarówno w zakresie kontroli nad budową i użytkowaniem tych urządzeń, a także wspierania młynarzy poprzez różnicowanie czynszu, przyznawanie prawa do poboru darmowego drewna budowlanego czy pośrednictwa w nabywaniu kamieni młyńskich.

Panel zakończył Jędrzej Szerle, reprezentujący Uniwersytet Gdański, który w referacie „Sea brings freedom – exemptions from serfdom in coastal villages of the Norbertines’ Monastery in Żukowo” w oryginalny sposób podszedł do tematu przewodniego konferencji i omówił sposoby, jakimi imali się poddani żukowskiego klasztoru, aby się uwolnić spod jego władzy. Główną drogą do wolności było zaciągnięcie się na statek i wykupienie swojej wolności za odpowiednią cenę, która, jak pokazał Jędrzej Szerle, zależała od umiejętności, jakimi dysponował chętny do opuszczenia klasztornych włości – im więcej potrafił i im bardziej był przydatny, tym cena była wyższa.

Kolejny panel w sesji przedpołudniowej dotyczył historii cechów i rzemiosła. Reprezentująca Uniwersytet Gdański Aleksandra Girsztowt w wystąpieniu „Organizing the life – power of craft guilds” omówiła władzę cechów nad życiem rzemieślników. Odwołując się przede wszystkim do statutów cechowych, referentka przedstawiła wpływ organizacji na życie zawodowym, religijnym, a także towarzyskim i rodzinnym. W kolejnym wystąpieniu Cecilia Candreus z Uniwersytetu w Uppsali, która zaprezentowała temat „Traditions of craftsmanship: mobility and knowledge exchange within the craft guilds in the Baltic Sea Region”, odwołała się do tematu „wymiany” w krajach basenu Morza Bałtyckiego. Szwedzka badaczka, podając za przykład sztokholmski cech hafciarzy, omówiła problem mobilności i wymiany wiedzy oraz technologii w krajach nadbałtyckich, czego wskaźnikiem przede wszystkim były konflikty pomiędzy miejscowymi a przybyłymi czeladnikami, przede wszystkim z Gdańska. Wskazuje na to przede wszystkim bogata korespondencja pomiędzy Gdańskiem a Sztokholmem dotycząca rzemieślników. Panel zamknął Piotr Giziński z Uniwersytetu Gdańskiego z wystąpieniem „House marks founded on goods from Gdańsk and Toruń”. Referent przedstawił problemy badawcze związane z analizą gmerków znajdujących się na towarach wydobytych z wraków statków, podkreślił ich duże zróżnicowanie.

W trzeciej sesji wyniki swoich badań przedstawili referenci z Uniwersytetu Gdańskiego. Jako pierwsza wystąpiła Aleksandra Drażek, która w referacie „Teutonic domination (14th – 15th Cent.) the basis for future power of Gdańsk?” rozważała, jaką rolę w budowie potęgi Gdańska miał okres krzyżacki. Jako drugi zaprezentował się Paweł Sadłoń, którego referat „State Power and Sea Robbery in Baltic Sea at the Beginning of Early Modern Times” skupił się na problemie kaperstwa. Referent zwrócił uwagę, że kaperstwo było regulowaną formą piractwa morskiego, nad którym kontrolę sprawowało państwo. Powołując się na przykład Danii, omówiono pochodzenie oraz organizację kaperstwa, a także sposób, w jaki państwo sprawowało nad nimi jurysdykcję. Okresem napoleońskim zajął się Cezary Wołodkiewicz, którego referat „Free City of Danzig as a component of Napoleonic Power over the Baltic Sea. Military aspects” pokazał rzeczywistą rolę Wolnego Miasta Gdańska w polityce Napoleona, przede wszystkim omawiając rolę garnizonu stacjonującego w Gdańsku. Badacz omówił jego wielkość oraz skład, uzbrojenie i zajęte na jego potrzeby budynki. Sesję zamknął Piotr Kitowski, wygłaszając referat „Lifetime Offices and the Exchange of Power in Royal Prussia. From the Research on Medieval and Early Modern Administration in East and Central Europe”, w którym omówił problem wymiany władzy wybranych miastach w Prusach Królewskich.

Ostatnia sesja była poświęcona przede wszystkim prawu i społeczeństwu w państwie zakonu krzyżackiego. Pierwsza temat „Landesordnungen” of Grand Masters of the Teutonic Order as instruments of power over the Prussian society” przedstawiła Magdalena Kosińska-Gałęzowska reprezentująca Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku. Pokazując genezę zarządzeń krajowych wielkich mistrzów, które były niejednokrotnie wynikiem dyskusji między władcą krajowym a poszczególnymi stanami, referentka omówiła zakres zagadnień podejmowany w zarządzeniach krajowych i pokazała je jako sposób kontroli nad społeczeństwem. Szczególna rola „Landesordnungen” odznaczała się w fakcie, że regulowały one wiele aspektów życia poddanych – od gospodarczych aż po religijne czy obyczajowe. Joanna Sokal z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie wygłosiła referat „Legal codes from the 13th and 14th centuries in State of the Teutonic Order as a source to learn the Society in State of the Teutonic

Knights”. Odwołując się do najwcześniejszych regulacji prawnych – traktatu dzierzgońskiego – badaczka pokazała, czego można się z nich dowiedzieć o społeczeństwie państwa zakonu krzyżackiego. Konferencję zamknął referat „The social history in the historiography of the State of Teutonic Order in Prussia – state and perspectives of research” Alicji Mutrynowskiej i Marcina Sumowskiego z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Prelegenci obok omówienia różnych definicji historii społecznej oraz sposobu, w jaki pojawiają się one w historiografii dotyczącej państwa krzyżackiego, w wystąpieniu dokonali przeglądu i oceny historiografii w zakresie historii społecznej, ale także perspektywy jakie niosą ze sobą badania nad społeczeństwem w państwie zakonnym.

Po wysłuchaniu ostatniego referatu słuchacze zostali pożegnani przez organizatorów konferencji, a także zaproszeni na przyszłoroczną edycję „Origines et mutationes”, która, jak zapowiedziano, będzie dotyczyła problemu pochodzenia i kształtowania się elit od średniowiecza po XIX wiek.

Aleksandra Girsztowt

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Czystość i brud. Higiena nowożytna (XV–XVIII wiek)”, Bydgoszcz, 17–18 IX 2015

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2015.054>

Epoka nowożytna – okres od około połowy XV do końca XVIII wieku – to czas intensywnych przemian, zapoczątkowanych przez wynalezienie ruchomej czcionki drukarskiej, upadek Konstantynopola, odkrycie „morskiej drogi do Indii” i reformację religijną, a zakończonych rewolucjami – przemysłową i francuską oraz rozpowszechnieniem się oświeceniowego racjonalizmu. Zmiany te stworzyły grunt, na którym ukształtowały